

תרי עשר. הושע.

א. נשא אשא להם. אעקרב. וכן נשאתני ותשליכני (תה' קיב י"א)
 עקרתני ותשליכני, וכן כמעט ישאני עושני (איוב ל"ב כ"ב).
 ב. כנכר. ע' באורו לקהלת א' י"ג.
 ג. ואוהבי אשישי ענבים. והוא מורק ובאמרו, אשישי (יש)
 הסתר, והשיעור; ואשישי יין ענבים.
 ד. ולתך. הוא חצי החמר ומשקל מה שמכיל ששה ושלשים אלף זון, וכלי
 הערב קורין לו פאלג. כן ראיתי למפרשים, וראיתי כבאורים ערביים, כי
 פלאג אחד משמונה בקאפיו במשקל בנדר.
 ה. ופחדו אל ה'. פחדו יש בו שני ענינים: אחד מהם החתת והיראה
 והשני השועה והצעקה (וכאן הוא מהענין השני).
 ו. ודמיתי אמך. מלשון אבוד וכליה.
 ז. הזנו וסא יפרצו. לא ירכו להוליד בנים.
 ח. יאכלם חדש את חלקיהם. יבוא חדש שיכלם הם והלקיהם
 רצה לומר כל ארצם, כמו שנאמר ואכלה את החלק (עמוס ז' ד'). ואמרו
 הנה את החלק, כאמרו במקום אחר את החלקה אשר לי באש (שיב י"ד ל"א).
 ט. מזורו. מדהו. ופעמים מענין ארוכה ומרפא (ע' ירמי' ל' י"ג), ויהיה
 מן ההפכים (כלומר שיש בו דבר והפוכו).
 י. מרף וירפאנו. מרף - החליא, ומה ארזיל על השה החולה מרפא,
 ר"ל שדבקה ריאתו לצלעותיו.
 י"א. דרך ירצחו שכמה. יחדו על דעת אחת וצד אחד, מלשון ולעכרו
 שכם אחד (צפניה ג' ט').
 י"ב. שת קציר לך. ר"ל מלך, כי זה (קציר) מה שמשמשים במלכות,
 כמיש: ויצא חמר מנוע ישי (ישעי' י"א א'), וקציר הוא ענף, כמו תשלח
 קציריה (תה' פ' י"ב).
 י"ג. גם שיבה זרקה בו. שנראית בו השיבה ולא הבין - וזה כנוי
 לחולשת ענינו, כמיש: אכלו זרים כחו והוא לא ידע. והוא שהשיבה לא
 תהיה על הרוב כי אם בעת הזקנה והחולשה ודלות הנוף.
 י"ד. יסרתי חוקתי זרועותם. קשרתי (=אמרת') חוקתי, כמו
 ומוסרות ערוד (איוב ל"ט ה').
 י"ה. מועם שונם. בעבור מה שתהנה בו לשונם מן הגנות שהם מיחסים
 אותה אל הכורא ית'.
 י"ו. אל חכך שופר כנשר. שפור הכתוב: אל חכך שופר ותקרא:
 ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר יראה הנשר (דברים כ"ח מ"ח).
 י"ז. שבבים יהיה ענל שמרון. מענין: הרים שובכום (ירמי' ז' ו'),
 אשר הוא על ההרים גרשום כמיש: מהר אל נבעה הרכו. ופרוש, שבבים
 יהיה, כי מגורש יהיה, כלומר מועתק ממקומו ונשבה עם עובדיו. ופרוש יותר

טוב מזה הוא מיש בתרגום: ארי לנסרי לחוץ יהא, ריז ישובר וינותק. וראיתי לרב האי גאון ויל בפירוש מאמר ריזיל: דברים שמשבבין לבו של אדם (שבת פ"ג) יש אומרים פירוש שמשבבין - ששוברין, ונפיק מני שבבים יהיה. וזה הטוב בעיני בלכד, והענין הראשון נכון בו.

ז. ארלי יעשה. כמו ואם יעשה.

יג. זכחי הכבי. המלה הזאת דומה אצלי ל' הערבי, שקורין לצולה את הכשר הצלי - הבהביא והענין כאשר אספר לך. אמר הבורא ית: אכתב לו רבי תורתו כמו זר נחשבו וכו' - כתבו לו הרבה מחכמות תורתו, כמו זר נחשבו. זכחי הבהבי יאכלו בשר וישבעו. ונמה אל זכחי הבהבים אשר הם זוכחים וצולים ואוכלים. וכלי המשנה (מנחות י' ד'): והיו מהבהבין אותו באורי. ואפשר שיהיה עוד דומה ל' הערב שמביא ל' הכהב על המדירות, כלומר זכחים רבים זה אחר זה, כאדם ממחר לבקש, האומר הבהב!

יא. גפן בוקק. אולי זהו כמו בוקק - פרי ישה לו. לא יתכן להיות פרושו בשום פנים, ישוה לו, כי אם יכחש לו, מסכים לאמרו גפן בוקק.

יב. וכמריו עליו ינילו. ניל הוא תנועה שתהיה כשמחה ובאכל כמיש; ונילו ברעדה (תהי' קי' י"א).

יד. קשנה. נאמר לכל, והוסיפו הניין על השרש לשנוי השם ולכחות (את) הנקרא בו. והעקר בו כושה, כמיש; והבשת אכלה את יניע אבותינו (ירמ' ג' כ"ד).

יז. באסרם לשתי עונותם. זהו פירוש הפסוק; בעבור חפצי בהם איסרם, ויתקבצו אליהם כל הגוים בעת קשרם לשתי חורשותם. פרשתי, באותי ואסרתי, כלומר בעבור אהבתי בהם איסרם, בעת קשרם, מפני שהוא אצלי כמו ואסרתם את הפרות בענגלה (שיא ר' ז'), ואעים שהנראה משתי חורשות שתי פרות, אין הכונה בזה כי אם על הסכמתם על שתי דעות רעות, ריז דעת יהודה ודעת אפרים בהמרות האל, ורמה מעשיהם הרעים בחרישה, ועיז אמר אחיכ: ארכיב אפרים יחרוש יהודה (שם י' י"א). ורומז באמרו ארכיב אפרים להרכבת המתרישה על ראש הפרות התורשות. והענין שהם חושבים בעבורות וברעות ועושים אותם, וממה שמבאר שחפצו בחרישה הזאת העבורות, אמרו: חרשתם רשע (שם י' י"ג), ואחיכ ספר ענשו להם על המרותם, מאמרו: עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (שם), כלומר אריתם פרי מעשיכם. ותכונת כאמרו, באותי ואסרתי בכונה כאמרו: כי את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג' י"ב) (כלומר באהבתי איסרם).

י"ד. שלמן. עקרו שלמנאצר (רקמה 164, וכן פי' הר"ש פרחון).

י"א. תרגלתי. הלשון הזה דומה לרברי ריזיל לנודג בדבר רגיל. ופירושו: ואני נהנתי עמו לקחת אותם על זרועותי. ותרגמתי, זרועותי - וזרועותי, מפני שהוא מן המלות שלא דבר בהם על אפניהם, כי משפטו להיות על זרועותי. וכבר בארתי זה בס' הרקמה 191. ואפשר שיהיה פירוש, תרגלתי

נשאתי, ויהיה פרושו; ואנכי נשאתי לאפרים קחת אותם על זרועותי, כלומר נשאתי רגליהם מן הארץ, כענין ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות י"ט ד'), ודומה לזה מה שאומרים הערב תרגל אֶנְהָאֵר, כלומר עלה היום. והתיו בשני הפנים תמורת היא - הרגלתי. וע' במ' הרקמה 199.

יא ו. ו ח ל ה ח ר ב ב ע ר י ו . ישכון החרב בעריו, כלומר יושבי הערים יכרתו לפי חרב.

ז. ו א ל ע ל י ק ר א ה ו . כלומר אל מדרגה גבוהה ר"ל היראה.
ח. נ ה פ ד ע ל י ל ב י . כלומר נחזרתי, מ"ל' ויהפך לבב פרעה (שמות י"ד ח') - י ח ד נ כ מ ר ו נ ח מ י . כלומר התעוררו חזרותי וחזרותי, כאמרו: לא אשוב לשחת אפרים.

י. כ י ה ו א י ש א נ . ענינו: כן היא ישאנ.
יב ב. א פ ר י מ ר ו ע ה ר ו ח . מחשבתו מחשבת רוח. מ"ל' רעיון (קהלת ב' כ"ב), ורעות רוח (שם א' יד).

ט. מ צ א ת י א ו נ ל י . הטוב בעיני שתהיה הארץ של, און' מומרת בהיא, לפי שאמר (קודם) אך עשרתי, אלא אם יאמר שאונו בשבי' העשר.

יג. ש ר ה א ר מ . ארץ ארם, וכן בשדי מואב (רוח א' ב').
יד. ו ד מ י ו ע ל י ו י ט ו ש . ודמיו - נבלותו נגלתה עליו. - יטוש - פועל בלתי מתעבר (פעל עומד), כמו: ויטש על המחנה (במדבר י"א ל"א), כלומר פשט. ענינו, חטאתיו נפרצים עליו ונראים.

יז א. ר ת ח . כמו רטט, ע' באורו לירמיהו מיט כ"ד.
ה. ב א ר צ ת ל א כ ו ת . בארץ צמאון ובמקום חררים ויבשים. והלשון הזה נופל ניכ בל' הערב על הצמא ועל המקומות ששרפתם השמש וחיבש. אותם בהתמדה נקראים ליבה בלשונם. ומן הענין הזה נאמר ליושבי מקומות כאלה לזבים, כמש הכושים והלזבים (דהייב מ"ז ח') ברפיון הארץ וההפכה וי. ושתי הלשונות נשתוו בלשון הזה, כאשר אתה רואה.

י"ד. א ה י - תמורת איה. אהי דברך מות וכי'. ר"ל מה שהיו הם אומרים והדומים להם מן המכחישים יכלת הכורא, והוא אמרם: כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה (ישעי' כ"ח מ"ו).

יז ח. ז כ ר ו כ י י נ ל ב נ ו נ . ענינו ריחו, וע' באורו לזיקרא כ"ד ו'.

י ו א ל .

א. ח. א ל י כ ב ת ו ל ה ח נ ר ת ש ק . עקרו אל"י. כבר הודעתך כי הצווים שוים בלשונותם בשני המינים, רצוני לומר המין שהוא רפה הפ"א והמין שהוא רפה הלמ"ד. ואפשר שיהיה אֶלִי ככתולדה חסר הפ"א, להיות מן יאל, כמו צאי מן יצא ורדי מן ירד, אבל אני אומר גזור וחותם כי, אל"י ככתולדה מהשרש, אלהי בל"י ספק והוא בענין קונני. והוא דומה ללשון התרגום ביוקנן המלך (שיב ג' ל"ג) - ואלא מלכא, ובשא קינה (יהזקאל י"ט א') - מול אליא. וכן אמר באל"י ככתולדה - עבידי אליא, כלומר עשי קינה.

י"ז, עבשו פרדות, אמר בו התרגום אתמסיוא נרבי חמרא, כלומר התעפשו חביות היין מאורך עמידתן ריקות, ועוד אפשר לפרש: יבשו הפוורות - הגנרנים - תחת תלמיהן, כלומר תחת הארץ התרושה עליהן מחנק הבצרות. מגרפותיהם הם התלמים (ע' באורו לתה' סיה י"א), ועל הענין הזה נאמר כל הפרשה, והוא ממה שלא התעורר בו וזלחנו והפיק לנו הבורא יתעלה הבנתו וזימן לנו ידיעתו כיד אלהי הטובה עלי.

נ ב. כ ש ח ר פ ר ו ש ע ל ה ה ר י מ . כ ש ח ר ע י נ ו ק ש ח ר . ו ג מ א פ ש ר ל ו מ ר ש ר ח פ ש ט ו ת ה א ר כ ב ה כ א ר ע ד ו מ ה כ ה ת פ ש ט ו ת ה א ו ר כ א ו י ר .
ו. ק ב צ ו פ א ר ו ר . ה ו א מ נ פ א ר , א ע י פ ש נ ר פ ת ה (נ ח ה) ה א ל י ק . ו ה ט ע מ כ מ ו א ס פ ו נ נ ה מ (ש מ ש מ) .

ח. ו ב ע ד ה ש ל י פ ל ו . ר' סעדיה הפיתומי אמר שהיא הנשק ובאחת מלשונות ערב אומרים לחרב שלחא, וכן משלחת מלאכי רעים (תה' ע"ח מ"ט), ואין משלחת במלחמה (קהלת ח' ח'). וכשיפלו על החרב לא יקצעו כ"י, ה י מ ה ק ד מ ו נ י ו כ נ' ה י מ ה א ח ר ו נ . כלומר הים המורחי והים המערבי.

ך י"א, ש מ ה ה נ ח ת ה' נ ב ו ר י ק . ה נ ח ת ע ל מ ש ק ל ה ק ע ד (ת ה ' ס י ט כ י ד) ו יהי ענינו כענין ונחתה קשת נחושה ורועותי, כאשר אמר בו התרגום: תמן תבר ה' תקוף נכרהוין, ויתכן בו עוד שיהיה דומה לתרגום וירד יהודה (בר, ל"ח א'), שהוא ונחת יהודה, וגם כן הנחת מן כרסא מלכותה (דניאל ה' ב'), ויהיה ענינו על הדרך הזה: ה' הנחת (צווי, בקשה) עלינו הוד מלאכך ונבוריך לתשועתנו ולעזרתנו.

יד. ב ע מ ק ח ר ו ק . ה ו א ע מ ק י ה ו ש פ ט , מ ל ש ו נ' כ נ מ ש פ ט ק א ת ה ח ר צ ת (מ י א כ' מ') . ו ה ת ר ג ו מ א מ ר כ ו : כ מ י ש ר פ ל ו נ ד י נ א . ו י ת כ נ ע ו ד ל ו מ ר כ ו , ה ח ר ו ק י ל ר ו ב ה מ ת י מ , כ מ י ש כ ל ה ו נ ח ר צ ה (י ש ע י י' כ י ג) . ו י ו ת ר ר א ו י ה פ ר ו ש ה ר א ש ו נ .

ע מ ו ס .

נ א. ש ר פ ו ע צ מ ו ת מ ל ק א ד ו מ ל ש י ד . א ל ו ה י ה ר ו צ ה כ מ א מ ר ה ו ה ת כ ל י ת ש ר י פ ה ב ל כ ב , ה י ה א ו מ ר ל ד ש נ א ו ל ע פ ר , ל א ל ש י ד ; - א ב ל א מ ר , ל ש י ד , מ פ נ י ש ה כ נ י מ ע פ ר נ כ ב נ י נ ו ב מ ק ו מ ה ש י ד ע ל ד ר ק ה נ ק מ ה .

נ י"ב, כ ד ל א ז ו נ . א ח ד מ נ ה א ו נ י מ . ו א מ ר ה ת ר ג ו מ ס ח ו ס ד א ו ר נ , ו ה ו א ה ק ש ה ש כ ו . - כ ד מ ש ק ע ר ש . ע' באורו לכראשית ט"ו ב'.
ט"ז, כ ת י מ ר כ י מ . נ ד ו ל י מ ו ח ש ו ב י מ .

ך י. ק א ש . ע י מ ק א ר . א ב ל ו ע ל ה ק א ש ו (י ו א ל ב' כ') א פ ש ר ש י ה י ה כ מ י ח ד ש נ , נ ר נ , ר ח ב ו .

י"א, כ א ו ר מ ו צ ל מ ש ר פ ה . ע ק ד ל ו ק , ו נ א מ ר כ ו ה ו א ה ע ק ש מ נ ר נ ד י נ כ ו א ת ה א ש .

ה ג. ה ע י ר ה י ו צ א ת א ל ק ת ש א י ר מ א ה ו כ ו י . ש מ ה מ ע ל ל ה

והוא על האמת לאנשיה - ושעורו היוצאים ממנה אלף והיוצאים ממנה מאה (כי לא העיר יוצאת אלא האנשים יוצאים מהעיר).

ו' פן יצלח כאש בית יוסף. בית יוסף הוא אצלי פעול ביצח והפועל נסתר, כאלו אמר: פן יצלח חרון אפי בבית יוסף, או הרומה לזה. וכאשר דמה הפועל כאש תאר אותו בתארה ואמר: ואכלה ואין מכבה לבית אלו. ובית אל היתה מושב בית יוסף. ואפשר שרצה ביוסף הנה ישראל כולם וולת יהודה. והשעור: ואכלה בית אל ואין מכבה. ואינו נכון שיהיה הפועל ביצח בית יוסף להפסד הענין, כי אי אפשר שיהיו הם המפסידים לעצמם, אכל דבר אחר.

ט' ומספר אל יודעי נהי. שעורו ויודעי נהי אל מספר. כ' סכות מלככם. כלומר קבול עבודת מלככם מלי הסכת ושמע (דברים כ"ז ט').

ך' המנדים ליום רע. זה שב אל אמרו: הוי השאננים כציון וכו' ואומר כי אחם משתדלים לרחות יום רעתכם במאכל ובמשתה ובשחוק, ואחם מקרבים לנפשכם וממהרים לה בפעלכם זה ההכרת וההשמד, אשר סבבם חמסכם ורעתכם. ואינו רחוק שיהיה חמס הנה מן נחמסו עקביך (ירמ' י"ג כ"ב), ויחמס כנן סכו (איכה ב' ו'), כלומר שתכרתו ותאכדו אכרת כלל ותריץ. ד' מרבק. המקום שקושרין בו הגדי או העגל ברבק; והרבק הוא חבל יקשרו בו הצואר, כדי שלא יסור השה או העגל כשרוצים להשמינם.

ה' הפורטים על פי הנבל. מפני שפורטין הדבור ופוסקין הנעימות. ואינו רחוק לומר כן הפולטים, והם האומרים שיר לשעתן מבלי מחשבה, והוא הקרוב שאמר בו. וכלי הערב אלפאלטון.

ו' וסר מרוח סרוטים. ע' באורו לירמיהו ט"ז ה'. סרוטים - אלה הסרוטים על ערשותם.

ז' מסרפו. פירשו בו אהבו, ונאמר אחי אמו. א' לקש. עשב, וראיה לזה אמרו והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ (שם ז' ב'). ונקרא העשב לקש מפני שהוא עולה במלקוש.

ב' אם כלה לאכל. כלומר אחר שכלה, אעיפ שהתרנום אמר בו, עד לא שיציי. ויתכן שיהיה כן ויהיה על הדרך הזה הפך הענין האחר (כלומר שאפשר לכאר המלה, אם לפעמים קורם ולפעמים אחר, ע' באורו לישעי' כ"ד י"ג).

ח' אנך. ענינו כענין משקלת (ישעי' כ"ח י"ז). הרצון בו הבדיל אשר ישער בו הבונה את הבנין, וכן אומר הערב אלנך.

י' בוקר אנכי. בעל בקר. - ובולס שקמים. פירושו לפי הענין מנער שקמים, ר"ל שיש לו בקר ושקמים, והוא מנער עלי שקמיו לפני בקריו שיאכלו אותו. והענין שמספיק לי מה שיש מבקרי ומשקמי, ואיני צריך

(*) ר' משה אבן עזרא בפסרו שירת ישראל ע' ט"ב פסרש ניכ כך, והמלה הערבית אצלו

ר' יונה אבן גינאח

על מה שקראתני אליו. ואפשר שיהיה נגזר ממה שאמרו רז"ל (שבת ע"ו):
 עסה בלוסה, והיא אשר תולש(?) קמחה מעורב במורסנה, ויהיה הענין שאני
 מערב עלי השקמים במאכל בקרי, ואיני צריך למה שקראתני אליו. וכ"ל
 דבר מעורב מדברים רבים נקרא בלשון רבותינו בלום, כן אמר בו (הגאון)
 רב שרירא ז"ל.

ת. א'. כ ל ו ב ק י ע . סל. ואמר בו התרגום מאן מלי סיפי קייטא.
 ב'. ל א א ו ס י פ ע ו ד ע ב ו ר ל ו . ס ל ו ת ל ו , ו כ נ ת פ א ר ת ו ע ב ו ר ע ל
 פשע (משלי י"ט י"א).

ו'. ו מ פ ל ב ר נ ש ב י ר . כלומר שהיו קונים הדלים בדים מועטים מן
 הבר, שהיו נותנים בו חלק קטן מהבר, וכן מפלי בשרו רבקי (איוב מ"א ט"ו).
 ע"ש באורו לפסוק זה.

ח'. ו ע ל ת ה כ א ו ר כ ל ה . קיאר (נעלמה היו"ד).
 ט. ו א ח ר י ת ם כ ח ר ב א ה ר נ . כלומר בנייהם. וכן ואחריתכן בסירת
 דונה (עמוס ד' ב'), וכן ולא לאחריתו (דניאל י"א ד').

עובדיה.

א. ד'. א ם ת נ ב י ה כ נ ש ר . השעור אם תנביה עוף כנשר, ואיננו נמנע
 שיהיה בלתי מתעבר (פעל עומר. ואולם מגביה פתחו, משלי י"ז י"ט, פועל
 מתעבר).

י"ד. ע ל ה פ ר ק . על השבר.

יונה.

א. ד. ח ש ב ה ל ש ב ר . היתה קרובה להשבר, כלומר כמעט שתשבר.
 ו'. ק י ק י ו ן . בערבי קרוע. ובמשנה (שבת ב' א'): ולא בשמן קיק, ואמרו
 בגמרא (שבת כ"א-) מאי קיק? קיקין דיונה, ופירש בו רבנו שמואל בר חפני
 דין אלקרוע (בערבי).

ח. ח ר י ש י ת . יתכן שניחם אותה אל הפרק אשר יהיה בו החריש, והוא
 פרק קר ויבש והיתה הרוח היא קרה ויבשה והוסיפה בנוקי.

מיכה.

א. י"א. י ק ח מ כ ם ע מ ד ת ו . ר"ל אמדתו, כלומר שעורו ואומדו, כמיש
 (משנה פאה ה' א'): אומדין אותה כמה לקט היא עושה.

י"ד. כ ת י א כ ז י ב ל א כ ז ב . אכזיב שם עיר (יהושע מ"ז מד), ובתי העיר
 הזאת יהיו לאנשים ימסרו אותם וימררו בהם, מפני שחדשו בה מלכי ישראל
 מן הרעות והתועבות. — א כ ז ב . על משקל אכזר, שהוא ניב תאר.

ט. ד'. פ ר ו ש ו כ א ש ר א פ ס ר כ י כ א ש ר א מ ר : כיום הווא ישא עליכם משל ונהה

נהי נהיה רצה לכאר לנו מה הוא הנהי והוא ואמנם שהוא אמרם שרוד נשדנו וגו' ופירושו שרוד נשדנו עד ששדי עמי (ימד כלומר) יסירם המסר, ר"ל אויבם. אוי כמה קשה הסרתו לנו לגרש ויחלקו שדינו לבו, במסוך ימיש לי בענין אל לשוכב, כאשר פרשנוהו באמרנו: אוי כמה קשה הסרתו לנו לגרש, ובהכרז שדינו יחלק לצד, כאשר פרשנוהו באמרנו יחלקו שדינו לבו, כאלו אמר: איך ימיש לי לשוכב! איך שדינו יחלקו והענין באמרו איך ימיש לי, בענין באמרו: איך היו לשמה כרנע (תה' עיג י"ט), והוא להגדלת הרעה ועצם קשיה. פרשתי ימיר - יסיר, כמו ימיש, אע"פ שאמתת המלה הזאת יחליף, כי החלוקה הוא הסרת הרבר ממקומו.

ב

ו. ענין אל תיפו יטיפון הוא כאשר אספר: אומר, שהיו מואסים תוכחת הנביאים והיו מצוים אותם לשתוק ולעזוב תוכחותם על הטאחם, כמיש: שנאו בשער מוכיח (עמוס ה' י'), וזהו אמרו עליהם אל תיפו, כלומר שהיו מונעים אותם מהוכיח אותם, וזה דומה למאמר ישעיה הנביא ע"ה: סורו מני דרך המו מני ארץ השביתו מפנינו את קרוש ישראל (ישעי' ל' י"א), אך הנביאים לא היו שומעין להם ולא היו נמנעים מהוכיחם והוכישישם. וזה אמרו עליהם יטיפון, כלומר שהם אמרים להם אל תיפו והם יטיפו. ואמרו לא יטיפו לאלה ענינו, כאלו אין מדברים עמהם ואין מוכיחים אותם, בעבור שלא היו שומעין להם. ואחיב אמר: לו איש הולך רוח ושקר כוב אטיף לך לין ולשכר והיה מטיף העם הזה. אומר: אלו היה בא אדם ברוח ובשקר ובכוב ומצוה אותם לשתות יין ושכר והיה מטיף להם, כלומר היו שומעים לו ומקשיבים אל דבריו. - לא יסג כל ימותי. על משקל ישל ויתך (דברים כ"ח מ'), וידר יעקב (בר' כ"ח ב') ופרושו: איננו מתאחר מחמאתי, ואינו נכלם. ואת מול עמי. המלה ואתמול מורכבת מן ואת ומן מול, ואתי אצלי

בענין מן כמו בצאתי את העיר (שמות ט' כ"ט) וזולתו. והשעור: וממול עמי לאויב תקוממו, והוא מדבר בזה עם הראשים ואויב פעול כו. והלמיד ממנו היא הלמיד הנכנסת על הפעולים, כמו למיד הרנו לאבנר (שיב ג' ל'), וזולתו; ויקומם בענין תקוממו כאשר אמרתי. והוא מכלל מה שזכרתי בספר הרקמה (190). ופרוש המלה הוא כן וממול עמי תקוממו אויב, כלומר תשליטו בהם מי שישללום ויפשיטום, על דרך ואשר אכלו שאר עמי ועודם מעליהם הפשיטו (מיכה ג' ג') ועוד בענין יחלקו בנדי להם (תה' כ"ב י"ט), ואחיב אמר: ממול שלמה אדר תפשיטון מעוכרים בטח שובי מלחמה. הוא אומר כל שתפגעו ותפנשו תפשיטוהו שלמתו עד שהיו העוכרים בטח כשובי מלחמה כמה שאתם עושים להם. ושמתי אדר כמו אדרת, ושובי משמות הפועלים כמו שבי, והוא ע"מ סוג לב (משלי י"ד י"ד), וסורי בארץ יכתבו (ירמי' י"ז י"ג), סורי הנפן נכריה (שם ב' כ"א), שכנה דומה נפשי (תה' צ"ד י"ז), וממול אע"פ שהוא סמוך בטעם אל שלקה הוא נפרד ממנו בענין, כי הענין: בכל מקום שתפגעו מי שתפגעו.

ג

ב'. כי שבים יהיו ענל שרונ. פרושו כי מנורש יהיה, כלומר מועתק ממקומו ונשבה עם עוכריו, כאשר אמר לענלות בית און יגורו שכן

ר' יונה אבן ג'נאח

שמרון וגו' גם אותו לאשור יובל וגו' (שם י' ה'). כך כנראה פירש ר' יהודה. אבל אני דעתי נוטה בענין כי שבבים יהיה אל וולת הענין הזה, והוא בעיני יותר טוב ויותר ראוי בו אע"פ שזה ענין הראשון טוב מאד. והוא שראיתי התרגום אומר בנ: ארי לנכרי לוחין יהא, ר"ל ישובר ויותץ. וראיתי לרב האי גאון ז"ל בפרוש דברי רז"ל (שבת פ"ז): ר' אומר בתהלה פירש עונשה ולבסוף פירש מתן שכרה. בתהלה פירש עונשה דכתיב וישב משה את דברי העם אל ה' (שמות י"ח ח'), דברים שמשבכין לבו של אדם [יש מפרשין שמשבכין ששוכרין לבו של אדם] ונפיק מבי שבבים יהיה עגל שמרון.

ך ו ה נ ה ל א ה . הנדחה והרחוקה והגורדת. וראיה גלויה לזה כי הוא חושב על אספה הצלעה והנדחה אקבצה (שם ד' ו') הלא תראה שאמר ושמתי את הצולעה לשארית והנהלאה לגוי עצום. ושם הנהלאה לעמת והנדחה כי הוא בעינינו.

ש . ל מ ה ת ר י ע ו ר ע . מלשון יריע אף יצריח (ישעי' מ"ב י"ג).
י . ח ו ל י ו ג ת י . פרושו והתחלתי. ולא כמו שאמר ר' יהודה (חיוני) שהוא מל' כי אתה גוחי מבטן (תה' כ"ב י'), כי אין דרך תיולדה לצאת.

ך . ה א ש ב י ת ר ש ע . ענינו כמו קנש.
י . י ד . ו ת ס ג ו ל א ת פ ל י ט . תגיע ליד הריון ולא תלד, אלא תפילי.

ך . כ ו ח ל י א ר ק י ר נ ו מ מ ס נ ר ו ת י ה מ . כרמני הארץ יעונו מכבר כבליהם, ר"ל שלא יוכלו ללכת על הארץ, מכבר כבליהם, והם הולכים על כמניהם כרמשים וכשרצים בענין ויחגרו ממסגרותם (שיב כ"ב מ"ו) ומלת רנו בלשון ערב הוא התניעע כמוה בלשון העברית, כאשר נאמר מוסרות השמים ירננו (שם כ"ב ח'), ולא ירנו עוד (שם ז' י') ותרנו הארץ (שיא י"ד מ"ו). ויתכן ג"כ בוחלי עפר, וחלי ארץ, שיהיו דומין לצי הערב; וחל הנמל בהליכתו, כשהוא מתאחר. ודומה לעל כן וחלתי ואירא (איוב ל"ב ו') וידיה הפרוש כזוחלי עפר יחגרו ממסגרותן כלומר יתעכבו בהליכתם ויוועו בכבדות ובהתאחר. ויהיה ממסגרותיהם - מאסריהם כמו להוציא ממסגר אסיר.

נחום .

א . ה' . ו ת ש א ה א ר ק מ פ נ י ו . ר"ל אימה, כמיש; נשאתי אימך (תה' פח מ"ו).
י . ו כ נ נ נ ו ז ו ו ע כ ר . עיד הארמית. תרגום וצלהו את הירדן (שיב י"ט י"ח) וגו' ירנא (כלומר עברו).

ט . ה' . י ש ת ק ש ק ו נ . דומה למה שאומר הערב על הסוס כשהוא הולך לצד אחר אשתק.

ח . ו ה צ ב ג ל ת ה ה ע ל ת ה . אומר נגלתה ונחתך סתרה, ר"ל של נינה; וכאמרו, והצבי הסתר שב אל הסוכך והוא הכלי אשר יכנסו בו האנשים כאשר ילכו אל המלחמה. והערב אומרים עליו אלקמע ואמר כאשר הצב

המוכך נללחה נינוה ונחתיך סתרה, כלומר חומתה נהרסה, ואם כן נללחה היא. והראיה עיו אמרו: ימהרו (והורירו) חומתה והוכן הסוכך. - מנהגות כקול יונים. שעור הכתוב: מנהגות וקולן וקולן יונים, הולכות וסופרות ונהגות כנהי היונים.

י"א. ומלך קה. ענין מבלקה אצלי חרבה מבלי יושב, כמו שאמר הערב למקום שאין צומח בו צמח בלוקה, ואומרים אכלקת אלבאב, כלומר סנת השער (ואולם הערבי אומר זה גם כמובן פתיחה מעין דבר והפוכו).

א'. לא ימי שטרף. ר"ל שהיא טרף לאויב.
י"ד. החזיקי מלבן. פרושו אצלי קני מלבן. הלא תראה אותו אומר: מי מצור שאבי לך חוקי מצריך באי בטיט ורמסי בחמר החוקי מלבן. ומצינו בהרבה מקומות הפעל החוק על הבנין כמו אחריו החוקי (נחמיה נ' כ"א), ונס במלאכת החומה הזאת החוקתי (שם ה' ט"ו), לא חוקי הכהנים את ברוך הבית (מיב י"ב ז') - הכל בנין. והמלבן אצל הערב הוא הככשן ששורפים בו הלכנים.

ט"ו. התכבד כילק. ר"ל שזה ישיג אתכם אעפ"י שאתם רבים כארבה, והראיה עיו אמרו להם הרבית ונכליך וני' מנזריך כארבה (שם ט"ז) וסבל עוד אמרו התכבד כילק ענין אחר, והוא שהיה התכבדי ככל יכלתך וכפי שתרצי חלושה את ונמכזה כארבה.

י"ז. מנזריך. ראשית, כלומר שריך. וכן נזיר אחיו (בר' מ"ט כ"ז) - המעטר מכל אחיו.

י"ט. אין כהה לשברך. מלשון ולא יגהה מכם מזור (הושע ח' י"ג). כיף במקום גימיל.

חבקי

א. המרוה נמהר. פתי, וכן ולכב נמהרים (ישעי' ל"ב ד'), לנמהרי לב (שם ל"ה ד').

ט. מנמת פניהם. הוא מבעלי הכפל ע"מ משמה ושהיה דומה ל' הערבי באמרם הממת המה, כלומר כונתי כונתו ויהיה פרוש מנמת פניהם בלי ערב מהמה ונההם, כלומר המקום אשר פונים אליו.

ט"ו. ומאלו בריאה. היה צ"ל בריא. וההיא היא להפלנה כמו היא של מבשפה לא תחיה (שמות כ"ב י"ז), שהוא הדין למכשף.

נ. ויפח לקץ. שם על משקל קהף.
ד'. הנה עפלה. ענינו מפני שרחקה והתאחרה הנבואה הזאת, ר"ל אמרו כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכוב אם יתמהמה חכה לו כי בוא יבוא לא יאחר (שם כ' ג'), לא ישרה נפש הרשע, אבל (לא) נשחתה והכזיבה הנבואה. אך הצדיק הכורא יחיהו בעבור אמונתו הטובה, כמיש באכרהם אבינו והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בר' ט"ו ז'), ולא הענין הזה נטה המתרנס באמרו: הא רשיעא בלכהון אמרין לית כל אילין. ונורת מה שאמרתי הוא שיפורש הנה עפלה -

רחקה, מפני שראש העפל רחוק - ופשט הפסוק הוא, מפני שהתאחרה (הנבואה) לא ישרה נפשו בו (ברשע), אך צדיק כאמונתו יחיה. ומהענין הזה אמרו ויעפילו לעלות אל ראש ההר (במדבר י"ד מ"ד) שיהיו במבצר ההר, כלומר בעפל.

ב

ה', נבר יהיר ולא ינוה. הנה הוא המשכן, ולא ינוה - לא ישכון, כלומר לא ינוח ולא ישקט במקום, כמו שאמר עליהם: הגוי המר והגמדה ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו (שם א' ו').

ז', ויקצו. ר' יהודה (חיוג) אמר שהוא מל' וייקץ ולפיכך הוי"ד מעמדת (כלומר במתנג). אבל במסורה נאמר ולית דכותיה. וצ"ל ויקצו מלשון לקצות, ופרושו יכירתו קצוותיך (וע' באורו למשלי כ"ו ו'). וזעזוע בל' עברי כמו בל' ערבי.

י', קצות עמים רבים וחוטא נפשך. תכוז עמים רבים ותיטא על נפשך. וכבר הוטיב המתרגם כאמרו: כותא עממין סניאין ועל נפשך חמיתא. י"א, וכפיים מעץ יעננה. בל' ערבי אנר, מדברי המשנה (א' א') כפיים לבנים.

י"ג, ושר בהמות יתיתן. בשם, בהמותי רומז על מלכי בבל, כמו החיה הטורפת סוף סוף נלכדת ונאכדת כן גם סופם של מלכי בבל, כענין שנאמר: וסלף כוגרים ישרם (משלי י"א ג'), וכן שר רשעים יגורם (שם כ"א ו'). י"ט, תפוש זהב וכסף. מַפְּהָ זָהָב וְכֶסֶף, וכן דעת התרגום.

ג

ו', עמד וימודד ארץ. מל' ויתמודד על הילד (מ"א י"ז ב"א), ור"ל שכבודו מלא כל קצות הארץ, ובערבית מדוד אלסמאואת - לקצוי השמים. ואפשר להיות פירוש וימודד ארץ - הביט אל העולם והשקיף עליו כמיש: ראה יותר נוים, דומה לל' הערב, שאומרים מ"ד אלבצר, ופירושו נטה עינו כשהוא מסתכל בדבר. - ראה ויתר נוים. כלומר הגלם והסירם ממקומם, וכן ויתר ממקומו (איוב ל"ז א').

י"ד, עליצותם כמו לא כל עני. שעורו: עליצותם לאכל עני, ומלח כמ"י נוספת.

ט"ז, דרכת בים סוסיך. דרכת סוסיך, ר"ל סוסי המצרים בים, כמיש וישבו המים ויכסו את הרקב וכו'. והבית הזאת היא לעזר ואיננה כלי על הרעת הזאת ועיכ אמר חמר מים רבים - בצבור של מים רבים. והענין כסיתם כמי הים, ויתכן עוד שתהיה הבית בנים לכלי ויהיה פרוש הלשון דרכת על סוסיך בים, ר"ל סוסי המצרים בחמרים ממים רבים, ויהיה העקר בחמר מים רבים, ויחס הסוסים אליו, אע"פ שהיו למצרים, לנר"ל מעשהו הנורא בהם, והסוסים בשני הפנים פעול בהם, ואפשר לומר בו עוד פנים שלישים, והוא שיהיה דרכת בים מענין אשר דרך בה (דברים א' ל"ו) ויהיה סוסיך התחלה לא פעול בו, ויהיה חמר מים הגדת התחלה, ויהיה השעור: דרכת בים וסוסיך [כ]חמר מים רבים כלומר הלכת בים ושמת סוסיך ומרכותיך חמר מים רבים.

(*) בכר מעיר כי בססורה שלנו אין כדברים האלה. וע' במנחת שי.

י"מ. לַמְנַצַּח בְּנֵי נֹתִי. הי"ד בְּנֵי נֹתִי (שְׂבֻסְף) נֹסֶפֶת. וְעֵינֵינוּ כְּמוֹ שְׁנֵהֵנוּ לְכָתוּב בְּרֹאשׁ הַמִּזְמוֹרִים, כְּמוֹ לַמְנַצַּח לְדָוִד (תה' י"א א'). וּמֵחֹק בֹּהַ אָמְרוּ לַמְנַצַּח בְּנֵי נֹתִי מִזְמוֹר לְדָוִד (שם ד' א'). וְעֵינֵינוּ לַמְנַצַּח פִּירוּשׁוֹ לְשֵׁר בְּנֵי נֹתִי. וְלַמְנַצַּח בְּנֵי נֹתִי, אֶעֱפִי שֶׁהוּא בְּסוֹף, הוּא עַל דֶּרֶךְ זְכוּרֵן הָעֵינִים שְׂכֻתְבִין בְּרֹאשׁ הַסְּפָרִים וְהַמְגִלּוֹת וְהַתְּפִלּוֹת וְהַתְּהִלּוֹת וּזְכוּרֵן מַחְבְּרֵם. וְהוּא תְּמִרַת אָמְרוּ תְּפִלָּה לְחַבְקוּק הַנְּבִיא. וְהַלְשׁוֹן הַזֶּה כְּעֵינֵינוּ הוּא דוּמָה לְמֵאמֵר הָאֲרַמִּית הוּא מְנַצַּח (דְּנִיאֵל ו' ד'), כְּלוֹמֵר שֶׁהִיא מְתַנַּכֵר וּמִשְׁתַּרְרֵי.

צ פ נ י ה .

י"א. נְטִי יֵי כֶסֶף. נְטֵל הוּא עֵינֵינוּ נֶשֶׂא (מל' וינְטַלְם וינְשַׂאֵם, יִשְׁעֵי סִינַי ט'), וְכֵל נְטִילֵי כֶסֶף - כְּלוֹמֵר כֵּל נְשִׂאֵי כֶסֶף, כְּלוֹמֵר רֹאשֵׁי הַכֶּסֶף, רִי"ל הָעֵשִׂירִים וְהַיְטִיב הַתְּרַנּוּם בְּאֵמְרוֹ כֵּל עֵתִירֵי נְכִסִּיא.

א'. הַתְּקוּשׁוֹ וְקִשׁוֹ. עֵינֵינוּ אָמַר בּוֹ הַתְּרַנּוּם אֵיתְכִנְשׁוּ וְאֵיתְקַרְבוּ וְכֹאֲלוֹ דְמָהוּ לְמִקְוֶשׁ עֵצִים (בְּמִדְבַר מִיז לִיב), לְקוֹשֵׁשׁ קֶשׁ (שְׁמוֹת ה' י"ב) בְּדֶרֶךְ הַקְּבוּץ וְהַלְקָט. וְאֵינוֹ רְחוּק אֲצִלֵי שִׁיחֵיהּ דוּמָה לְמָה שְׁאֹמְרִים רִי"ל לְיוֹקֵן קֶשִׂישָׁא, כְּאֲלוֹ אָמַר הַזְּקִינוּ עֲצַמְכֶם, וְיִהְיֶה הַחֶפֶץ בּוֹ הַשְּׂכִילֹ וְהַבִּינוּ מִפְּנֵי שְׁלֵמֹת הַשְּׂכֵל וְתַמִּימוֹת הַתְּבוּנָה יִהְיֶה בּוֹקֵנָה עַל הַרֵב, כְּאִשֶׁר הִיָּה הַחֶפֶץ בְּאֵמְרוֹ: מִפְּנֵי שִׁיבָה תְּקוּם (וְיִקְרָא יֵיט לִיב) - הַחֶכֶם, וְאִם לֹא יִהְיֶה זְקוּן, מִפְּנֵי שֶׁהַחֶכְמָה בְּזִקְנִים יוֹתֵר מִמָּה שְׁרִיא בְּבַחֲוִרִים עַל הַרֹב. וְתַרְנּוּם וְאֵינוֹ זְקֵנִי וְשִׁבְתִּי (שִׂיא י"ב ב') - וְאֵנָּה קֶשִׁית וְשִׁבְתִּי. וְהַמְלָחָה הַתְּקוּשׁוֹ וְקִשׁוֹ הִיא מַעֲלֹלֵי הָעֵינֵינוּ, דוּמָה בְּנוֹרַתָּ עִם וְלְמוֹכִיחַ כְּשֶׁעַר יְקוּשׁוֹן (יִשְׁעֵי כִיט א').

ו'. נֹת כְּרוֹת רֹעִים. כְּרוֹת הוּא קְבוּץ (רְבִים) מִן כְּרָה נְדוּלָּה (מִיב ו' כִּינֹ), כְּמוֹ שְׁשׁוֹת דוֹר וְדוֹר (דְּבָרִים לִיב ו') קְבוּץ מְשֻׁנָּה, אֶעֱיֵפֵה שֶׁתְּנוּעוֹת שׁוֹנוֹת, וְלֹא יִהְיֶה וְנִדְרוֹת צֶאֱן עוֹטָף (מַחֻבֵר) עַל כְּרוֹת רֹעִים, אֲלֵא עַל נוֹת לְבָדוּ.

ט'. מִמֶּשֶׁק תְּרוֹלֵי. עֵי בְּאוּרוֹ לְבִרְאשִׁית מִיז ב', הַחֲרוֹץ נִמְצָא בּוֹ חֲמִידָה. וְתַרְנּוּמוֹ מִשְׁמַט מְלֻחֵין וְעֵבֶרְכֵי מְלֵאָה. וְהוּא אֲצִלֵי יוֹתֵר נְכוּן, לְפִי שֶׁסֶפֶר מְקוּם צִמְחוֹ בְּסִפּוֹר הוּא, כְּמִשֵּׁ: וּמְכַרְהַ מְלַח וְשִׁמְמָה (שִׁם).

י'. לֹא נִרְמֹל בְּבִקְרָה. לֹא טִרְפוֹ מֵאֵז הַבְּקֵר (לְמִיד בְּמִקּוּם מִים), וְכֵן הַבָּאִים לְמַלְחָמָה (בְּמִדְבַר לִיא כ') פִּירוּשׁוֹ מִן הַמְּלַחְמָה. וּמִפְּנֵי שֶׁכֵּל הַיּוֹם יִשְׁבוּ בְּמֵאוֹרַתָּם רַעֲכוּ מֵאֵד וְעַל כֵּן בְּלִיָּהֶם הֵם מְתַנַּפְלִים כְּעוֹתָ עַל טִרְפָּם, דוּמָה לְזוֹה בְּתַהֲלִים קִיד כִּיאִיִּכִב.

י'. נִצְדוֹ עֲרִיָּהִם. מִן הָאֲרַמִּית. הַתְּרַנּוּם אֹמֵר עַל הַשִּׁימוֹתֵי אֵינוֹ אֵת הָאֲרִץ (וְיִקְרָא כִיז לִיב) - וְאֲצִדִי אֵנָּה יֵת אֲרַעָא.

יז'. יַחְרִישׁ בְּאֵהֶבְתוֹ. יַעֲבֹר עַל פֶּשַׁעךָ מֵאֲהַבְתוֹ אוֹתְךָ. וְהוּא דוּמָה לְאֵמְרוֹ: אֵינוֹ מַחֲשֶׂה וּמַעֲלֹם (יִשְׁעֵי נִיז י"א), כְּלוֹמֵר אֵינוֹ עוֹבֵר עַל עוֹנֵךְ וְאִשְׁתּוֹק עֲלָיו.

י"ט. הַנְּבִי עוֹשֶׂה. מִלִּי עֲשׂוּ (יַחֲזַקְאֵל כִּינ ג'), כְּעֵשׂוֹת (שִׁם שִׁם כִּיא), כְּלוֹמֵר לְיוֹחָצֵם וּמֵאֲבָדָם.

זכריה.

הי. שר קים. הם הנקודים נקרות לכנות ואדמות ובערבי בורש.
 ייב. בכבת. אישון (והוא שחרות העין שהצורה נראית בה), ופעמים יפלו
 שתי הביתין, כמו בת עינך ואיכה ב' ייח), והמונב בעיני שהוא עלולת העין.
 יין. נעור. ע' באורו לירמי נא ליה.

הי. ואמר ישימו צניף וכו'. כאן בא, ואמרי במקום, ויאמרי.
 בי. ונלה על ראשה. קערה, כי בצורת קערה היה על ראש כל עמוד
 והיתה הכותרת על הקערה. ודנשות הלמיד אצלי להבלע הוייו אשר היא
 העיין בו.

י"ב. צנתרות. שרבישים.
 ייד. בני היצהר. בעלי השמן, והם ורובכל בן שאלתיאל ויהושע בן
 יהוצרק, שנמשחו בשמן בעבור מעלתם.

גי. כל הנונב מזה כמזה נקה וכל הנשבע מזה כמזה
 נקה. אומר כי האלה תכלה שני המינים האלה; וסדר הדברים, כי כל
 הנונב נקה וכל הנשבע נקה, אבל אמרו, מזה כמזה, רוצה בו, כי בכל צד
 משני הצדדים האלה והבנוי, כמזהי שב אל האלה.

גי. אמוצים. אדומים, כמו המוך בנדים (ישעי' ס"ג א'). ויש מי שפרש בו
 מראה הרשן, ואל הענין הזה נטה בו המתרגם, קטמין.

ייב. לצברון. למקומות הוצרון, כי הוא שם הפועל.

סו. וכבשו אבני קלע. איננו רוצה שהם יכבשו אבני קלע (ואז אבני
 קלע פעולות בוכבשו), אך מפני שאמר עליהם, ואכלו וכבשו, דמה אותם
 במהירות מעשיהם והאכירם אויביהם לאבני קלע, וכאלו אבני קלע חבור
 לכאור, וזה הרמיון טוב מאד במהירות.

יא. חזוים. הקשת הקולות והם הרעמים. והתרגום אומר; עכיד רוחין
 ובתלמוד (תענית ט' ב'); חזוים עיבא קלישתא תיתי עיבא סמיכתא - ר"ל
 העבים הרקים.

יג. הושבותים. אלו היה מן הושיב היה ציל והושבותים, ואלו היה מן
 השיב היה ציל והשיבותים, וכאן מורכב משני הלשונות.

בי. כי ירד יער הכציר. היער אשר היה נמנע ונכצר (עיר ועתה
 לא יבצר, כר' י"א ו' (והנו עשב).

גי. כי שרדה אדרתם. גדולתם, כמו לנפן אדרת (יחזקאל יו' ח'), וגם
 המלות אדרת שער (כר' כיה כיה) אדרת שנער (יהושע ו' כ"א) ניב מלית
 גדולה.

סו. הנער לא יבקש. הנער ונכרל מתכרין, כלומר הנכרל מן הצאן.
 והוא דרך התרגום; דאיטלטלו לא יתבע.

יג. ככיר אש. ר"ל אור, כמו אמרו; ולמיד אש בעמיר.

יג. יקרות. תאר במקום המתואר, כאלו אמר עבות יקרות (=ככרות). -

וְקָמוּ אֲנִי - הַיּוֹם הַנֶּקֶמָה בְּעֵינַי וְרִיב הַכֹּהֵן (אוֹ הַשֹּׁלֵן), וּפְרוּשׁ הַעֲנִינִי לֹא יִהְיֶה אוֹר, אֲבָל יִהְיֶה אֶפֶס הַעֲבֹת הַמְתַּאבְּכוֹת הַכְּבוֹדוֹת בַּיּוֹם וּקְפֹאוּן.
 י. וְרָא מִה. מִלִּי רְמָה יָדְךָ (יִשְׁעִי כִּיּוֹ יִיד) וְתִרְנוֹם יַעֲן נֹבֵה לְכַךְ (יַחְזַקְאֵל כִּיח ב') חֲלָף דְרָאֵם לְכַךְ, וּבִינֵבֶה לְכַכְךָ כְּחִילְךָ (שֵׁם כִּיח ה') וְרֵאִים לְכַךְ.

מלאכי.

ב. וְנִשְׂא אֶת כֶּסֶף אֶלְיָו. פְּרוּשׁוֹ יְרִים אֶתְכֶם אֶל עֲצֻמוֹ. כְּלוֹמֵר יַעֲתִיק אֶתְכֶם. מִמְקוֹמְכֶם, כְּמִישׁ: לְמִשְׁאוֹת אוֹתָהּ מִשְׁרְשִׁיָּה (יַחְזַקְאֵל י"ו ט'), עֲקְרוּ לְמִנְשְׁאוֹת וְחִסְרוּ הַנִּינִן.
 י. יי. אוֹ אִיה אֵלֶיהִי הַמִּשְׁפָּט. כְּאוֹמֵר: וְאֵם לֹא - אִיה אֵלֶיהִי הַמִּשְׁפָּט (הַמִּלָּה, אוֹי סוֹבֶלֶת הַרְבֵּה פְרוּשִׁים, ע' סְהִישׁ 15).
 ג. ט. גְּאָרִים. מִלְשׁוֹן נֹאֵר מְקֻדְשׁוֹ (אִיכָה ב' ו') מֵהַכְּפֹלִים אֲרֵר בְּנַפְעֵל.

תהלים.

ב. א. רְנִישׁוֹ. הַתְּקַבְּצוּ. וְכֵן מְרַנֶּשֶׁת פּוֹעֲלֵי אוֹן (שֵׁם סִיד ג') קְבוּצִים, (מְקַבֵּל 5, מְסוּד מְרַעִים) וְדוּמָה לְאַרְמִית: הַרְנִישׁוּ עַל מַלְכָא (דִּנְיָאֵל ו' ו') [תְּרַנְנוּם הַמּוֹן מְצָרִים (יַחְזַקְאֵל 5' י') אֲרַנּוּשֶׁת מְצָרִים].
 י. ו'. אִסְפָּרָה אֶל חֶק. אֶל בְּמִקּוֹם אֶת.
 י. יב. נִשְׁקוּ בְרִי. כְּלוֹמֵר דְּבִקּוּ בְּכֵר. וְכֵר מִלְשׁוֹן כְּכֵר יְדִי (תְּה' י"ח כ"א) וּבְעֵרְבִית בֵּיר, בּוֹר - חֲסִידוֹת.
 ג. ו'. אִשְׁחָה בְּכֶסֶף וְכֶסֶף מִטִּי. אֲרַחֵץ, וְכֵן אוֹמֵר הַתְּרַנּוּם עַל וְרַחֵץ אֶת בְּשָׂרוֹ (וּיִקְרָא י"ד ט') - וַיִּסְחִי בְשָׂרֶיהָ.
 י. ה'. עֲתַקָּה. נִעַתַק אוֹר עֵינַי. וְהוֹצִיא הָאוֹר בְּלִשׁוֹן נִקְבָה מִפְּנֵי שְׂהוּא דְּבִקּוּ בְּעֵין. עֲתַקָּה. עֲקְרוּ הָעֲתַקָּה.
 ג. ה'. וְאִחְלָצָה צוּרֵי רִיקִים. פְּרוּשׁוֹ: אֲבָל אֲצִיל הַצּוּרֵר לִי חֲנֹכ.
 ח. ה'. כִּי תַפְקְדוּ. כְּלוֹמֵר כִּי תַחֲשַׁבְנוּ, מַעֲנִין לֹא חֲשַׁב אֲנוּשׁ (יִשְׁעִי לִיג ח').
 י. ח'. צָנָה. כְּמוֹ צֹאן. וְהָיָא נוֹסֶפֶת וְנִהַפְּכַת אֶל אֶלְיָף כְּגִדְרוֹת לְצִנְאָכֶם (בְּמִדְבָר לִיב כ"ד).
 ז. יי. בַּפֶּעַל כִּפְיוֹ נִוְקֵשׁ רִשְׁעִי. פְּרוּשׁוֹ מֵאֲבָד הַרְשָׁע, וְהַפּוֹעֵל ה' הַנּוֹכֵר כְּרָאֵשׁ הַפְּסוּק, וְהוּא אֲמָרוֹ: נוֹדַע ה' מִשְׁפָּט עֲשֵׂה בַפּוֹעֵל כְּפִיו נִוְקֵשׁ רִשְׁעִי. פְּרוּשׁוֹ: יָדוּעַ כִּי הַבּוֹרָא יַתְעַלָּה שׁוֹפֵט צְדָק, שְׂהוּא מֵאֲבָד הַרְשָׁע בְּפָרִי פּוֹעֵל יָדוּן, הֲלֹא תִרְאֶה אֲמָרוֹ, מִשְׁפָּט עֲשֵׂה, וְאַחַר כֵּךְ מֵאֲבָד הַמִּשְׁפָּט הַהוּא כְּאֲמָרוֹ: בַּפּוֹעֵל כְּפִיו נִוְקֵשׁ רִשְׁעִי, כְּלוֹמֵר מִשְׁלָם לוֹ כְּמַעֲשָׂהוּ, וְנִוְקֵשׁ שֵׁב אֵל ה' הַנּוֹכֵר, וְלֹא יִתְכַן לְחַיּוֹת נִוְקֵשׁ נַפְעֵל לְרִשְׁעִי, כְּמוֹ נִוְקֵשֶׁת בְּאֲמָרֵי פִיךָ (מִשְׁלִי ו' ב'), כִּי אִם הִיָּה מוֹה הַשׁוֹרֵשׁ. הִיָּה עַל דְּמִיּוֹן נוֹלָד וְנוֹסֵף וְהַדּוּמָה לָהֶם מְבִנִין הַנַּפְעֵל הַעֲלוּל הַפִּיא. וְהַנַּפְעֵל מֵהַפּוֹעֵל הוּא אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ בּוֹ - מִן תִּגְקֵשׁ